

enkrat začno gospodarji naši, v svesti smo si, da bo malo po malo zložba napredovala.

Zato kličemo našim kmetom in grajščakom: Naprej zložba zemljišč!

Državne stvari.

Ali more dualizem ali federalizem osrečiti Avstrijo?

Presvitli cesar je šel na Ogersko. To je prevažna dogodba za vse naše cesarstvo. Magjarom je gorka njih želja izpolnjena, ker po večletnih skušnjah sprevi-dijo, da sedanji stan, ki že trpi 4 leta, je piškav stan, kteremu mora enkrat konec biti. Neka stranka velikašev magjarskih morebiti vidi o prihodu cesarjevem zarjo od leta 1848 v srce jim vraščenega dualizma, po kterem se je razcepilo cesarstvo naše na dvoje, da so takrat Ogri imeli svoje ministerstvo v Peštu, vse druge dežele cesarstva avstrijskega pa svoje na Dunaji. Avstrija je takrat zgubila po tej predrznosti magjarski tisto enojnost, brez ktere se trdni obstoj njeni misliti ne more. Mnogi previdni Magjari so se sicer spametovali, da tako ne more več biti; vendar je dualizem (razdvoj) še zmiraj pošast ostala, ktera straši druge narode avstrijske.

V trdni smo si zavesti, da prihod cesarjev na Ogersko je znamenje boljih časov, al ne za Magjare same, temuč za vse druge narode avstrijske. In zato se tudi vsi drugi narodi morejo veseliti tega potovanja Njih Veličanstva.

Dualizem, ki bi dal Magjarom vse posebne stare pravice, bi bil poguba Avstrii, ker on bi ne bil drugim narodom in drugim deželam pravičen. Vse dežele in vsi narodi avstrijski pod eno edino krono morajo uživati iste pravice ali saj takošne, da niso drugim narodom krivica. Ali so morebiti Magjari, kar je avstrijsko cesarstvo samosvojno, kaj več storili za Avstrijo, kot ostali narodi? so li oni v primeri z družimi deželami plačevali več davka? so li oni več prelili krvi za Avstrijo kot ostali narodi? Ako že drugi narodi morejo zahtevati, da je ustavna Avstrija njim enako pravična, morejo to terjati še posebno narodi pod ogersko krono; trojedna kraljevina bi propala sama in slovanstvu, kadar bi grbove svoje poklonila pod barjak magjarski. In kaj bode s Slovaki, z Rusini, s Srbi, z Rumuni, ako nastopi Magjarska tisto pot, ki jo je nastopila leta 1861, ko je Madjarov prvo početje bilo to, da vse narode pod ogersko krono vkuje v staro sužtvo?

Ker tedaj nikakor ni mogoče, da bi modrost cesarjeva dopustila, da bi Magjari krenili na staro pot dualizma, pa se tudi od druge strani niti Magjarom niti trojedini kraljevini ne more reči, da so izgubili svoje starodavne pravice, ne ostaja družega, kakor da se poravná ta stvar tako, da se jim tolike pravice dajo, da ne trpi noben drug narod škode.

To pa je lahko, kakor so že mnogi in kakor je posebno jasno unidan dokazal Palacky v obširnem pismu, ktero so razglasili časniki.

Ker se na poti svečanovega patenta od leta 1861 nikakor ne more zadostiti zahtevam Magjarov in Hrvatov, pa ravno tako tudi željam družih narodov ne, naj bi se vzel oktoberski diplom od leta 1860 za podlago, na kateri se po postavni poti vredí avstrijska ustava tako, da je Avstrija edina, nerazločljiva, dežele njene pa toliko samostojne, da edinost carstva ne trpi škode. Unanje zadeve, denarstvo, armada, kupčijske zveze, državni davki itd., to mora biti v enih rokah, v rokah dunajskega ministerstva in državnega zbora; vse druge stvari pa, ki so potrebe posameznih

dežel, naj se izročé v oblast deželnega zastopstva. Tako ima Avstrija edinost in neločljivost posame-nih dežel v svojih rokah, — dežele pa se gibljejo kot udje velikega telesa, samostojno o svojih domačih potrebah.

Palacky jasno razlaga v „mislih o avstrijski državi“ 3 državna pravila o narodnih zadevah tako:

1. Pravica in postava morate vladati v avstrijski državi, to je, volja vse države, ne pa svojevolja le nekterih,

2. avstrijska država obsega mnogorodne narode,

3. noben narod nima pravice gospodovati drugemu narodu.

Ker je Avstrija, kakor nobena druga država, družina mnogih narodov, je jasno kot beli dan, da ustava avstrijska se mora ozirati na ta pravila.

Državna zveza (federalizem) bi tedaj bila podlaga, na kateri se zida edinost, neločljivost državna, pri kateri pa vendar ostanejo dežele samostojne v svojem krogu in pri kateri vsak narod ostane narod, svoboden, ne pa sužnik družemu. Dobro opominja tu Palacky na besede sv. pisma: „Česar sam ne želiš, ne delaj družemu.“

Res je, da nektare tudi poštene ljudi grozno straši beseda federalizem, ker si mislijo pod to besedo federacijo, kakoršna je v Švajci ali v Ameriki. Al avstrijski federalizem bi moral biti ves drugačen. Če je bil Palacky prvi, ki je to ime za ustavno uravnavo Avstrije razglasil, mora že ravno lojalni stvarnik te besede porok biti, da beseda ta nima pomembe razdjati Avstrijo, ampak vse narode zvezati v edino, močno, pravično, zadovoljno Avstrijo. Saj je prav Palacky oni mož bil, ki je v vihnem letu izustil slovite besede: „Ako bi Avstrije danes še ne bilo, vstvariti bi jo morali!“ Spomnite se, kaj je takrat počel frankobrodski zbor!

Da veljavni možaki vseh dežel avstrijskih želé edinosti Avstrije, že dosti priča to, da se vsi upirajo dualizmu (razdvoju) magjarskemu, ki, če tudi pod novo, nekako bolj prijazno obliko, hoče prilaziti na dan. Kdor še na dvoje razcepljenega cesarstva noče, kako še le bi želel na več kosov razdeljenega?

Po državni ednosti, ki jo zahtevajo federalisti, bi se federalizem lahko centralizem (središčina) imenoval — pravi „Zukunft“ — pa to ime veljá tisti nemško-birokratični stranki, zoper katero je vsak pravi prijatelj Avstrije, ker ta centralizem vse le Dunaju daje, kar bi tudi po februarškem patentu imelo spadati v opravilstvo posameznih dežel, in ki le nemštvo sili, da bi gospodovalo vsem narodom, po takem pa podira ravnopravnost raznoterih avstrijskih narodov.

Ker federalisti trdno stojijo za državno edinost, hočejo, da je državni zbor; ker federalisti trdno stojé tudi zato, da se državi dá, kar je državnega, deželam pa, kar je deželnega, hočejo veliki državni zbor dunajski, kakoršnega je ustanovil cesarski diplom od 20. oktobra 1860; ker pa federalisti trdno stojijo za národno ravnopravnost, so zoper ožji državni zbor, kakoršen je zdaj, in zato, da se na postavni poti preuredijo deželne ustave.

To se nam je ravno zdaj, ko je Njih Veličanstvo cesar na Ogerskem — in to je najvažnejša dogodba tega tedna — potrebno zdelo razložiti svojim bravcem, ki ne vejo, kaj je dualizem, o kterem so dan danes vsa usta polna.

Modrost cesarjeva, ki skrbi za blagor vseh svojih narodov, ne more — tega se trdno nadjamo — dovoliti dualizma. Ker pa na podlagi februarškega patenta po skušnjah 4 let nikakor ni mogoče porazumljenja doseči z narodi pod ogersko krono, se prava

pot, ktera vsem narodom po edinosti državni predpisano samostojnost deželno pripuŝa in ktera more tudi Magjarom zadostiti, kaŝe najbolj le v federalistični osnovi avstrijske drŝave po cesarskem diplomu oktoberskem.

Da bi tudi s federalizmom Magjari ne bili zadovoljni, ne moremo skor verjeti, 1) ker preslepi bi bili, ako ne bi videli, da tudi vsi narodi ogerske krone terjajo pravico ravnopravnosti in samostojnosti in se nikakor z lepa ne bodo „podlagali magjarski pēti“ in ker 2) bi preslepi bili tudi v tem oziru, ako ne bi videli, da so v tolikošni zvezi z vsemi narodi avstrijskimi in da bi jim personalna unija bila nevarnost, ki bi ne ostala brez hudih nasledkov.

Od zrele previdnosti mnogih madjarskih moŝ se smē tedaj pričakovati, da ne bojo dalje napenjali dualističnih strun — in v tej nadi ŝelimo, da bo dohod cesarjev v staroimenitno Budo začetek boljših časov za vso Avstrijo.

Slovniŝke stvari.

Kaj dela „Matica ilirska“?

Temu vpraŝanju odgovor daje „Domobran“, ki svetu v 122. ŝt. oznanja iz „Knjiŝevnika“ a) njen imetek iz računa za 1864. leto i b) sporočilo o zakladu za izdavanje ljudskih knjig od leta 1861 do 1865. leta.

„Matica ilirska“ ima skupne glavnice (kapitala) 36.786 gold., med kterimi je pa 12.481 gold. nekoristne glavnice, to je, take, ki je ŝe le zagotovljena, a ne ŝe matici izplačana, in v tej je 10.500 gold., ki je je druŝtvu zapisal grof Iv. Draŝković. — Imetek je izposojen, in sicer na privatna dolŝna pisma 15.545 gold., na drŝavna (hrv. i slav.) zemljiŝčine odveze pa 7.297 gold. 50 kr. — Dohodkov je 1864. leta imela 2413 gold. 30 kr., stroŝkov pa 1203 gold. 77 kr., med njimi za upravo, to je, za blagajnika, tajnika, sluŝabnika, poŝtarino, drva i svečavo 217 gold. 92 kr., ostali 1209 gold. 53 kr. porabili so se na stroŝke za knjiŝevne stvari, in sicer: račun Jakiću 48 gld. (ostanek 3. zvezka Kampejevega), račun „Knjiŝevnika“ 412 gold. 50 kr.; knjigarni Albrechtovi 412 gold. 13 kr., za vredenje dela St. Vraza 80 gold., za vezanje 196 gold. 90 kr.

„Matica ilirska“ upravlja pa tudi zaklado za izdavanje ljudskih knjig. Iz sporočila o tej zakladi posnamemo to-le: Dan na dan raste ŝtevilo ljudi, kterim je moč pomagati z dobrimi knjigami; kajti premoŝene so ljudske ŝole, in zarod, ki so ga ŝole sposobnega storile za čitanje knjig, dospeva ŝe v mladenŝko i moŝko dōbo. Iz te okoliŝčine izobraŝenim našega naroda izhaja sveta dolŝnost, da jim pritekō na pomoč z dobrimi knjigami, ki se imajo ŝiriti med ljudstvo, treba je, da oni, ki stopijo čez ŝolski prag, duŝevno hrano dobivajo tudi domā. Akoravno so ŝe mnogi spoznavali in izkazovali to potrebo, vendar grē (čujte, kaj domoljubna gospā zmore!) največa hvala gospē J. Prasničkovi, ktera je stopila pred občinstvo z pozivom, da se začnō zbirati prostovoljni darovi v blagi ta namen, Leta 1860 nabralo se je nekoliko stotin, a bile so vendar premajhene, da bi se bilo moglo ustanoviti samostalno druŝtvo, toraj je bila z upravo teh doneskov poverjena „matica ilirska“, ki je sklenila, da se nabrani ti novci vsi porabijo na izdavanje koristnih ljudskih knjig, in tako se je v 8000 iztisih izdala knjiga: „Pojavi (prikazni) v zraku“; dalnji prineski potroŝili so se na delo: „Razgovor ugodni naroda slovinskega od Kačiča“ i „Odkriće (najdbe) Amerike od Kampea.“ — Kakor kaŝe račun za leto 1860—1863 znesli so stroŝki na

nove knjige okoli 3000 gold. Al ta zaklada ni mogla toliko potrositi iz svojih novcev, izposodila si je pri „matici ilirski“ 1932 gold. 22 kr.; tega dolga je ŝe izplačala toliko, da je sedaj le ŝe 1250 gold. dolŝna, ta dolg se pa bode zmanjšal na 1000 gold., ko se v račun vzamejo iztisi Kačičevega dela, kterega se je za 250 gld. razdelilo udom matice ilirske. — Med dobrotniki blage te zaklade sveti se vé da tudi prevzviŝeni J. Strosmajer.

Da se ta zaklada bolj pospeŝi, sklenila je občna skupŝčina „matice ilirske“, da se do visokih gosposk duhovnih in svetnih, mestnih in vojaŝkih obrne s prošnjo, da nabirajo dobrovoljne darí za ta prevaŝni in občkoristni namen.

Vsled sklepa občnega zbora izpisala je „matica ilirska“ v imenu zaklada za izdavanje ljudskih knjig sledeće delo:

„Neka se napiŝe knjiga, namienjena čitanju našega prostoga puka, u kojoj mu se poučnim naćinom predstavljaju zle posledice onih mahnah, usljed kojih pada njegovo moralno i materijalno blagostanje kao i sam broj pućanstva. Forma, u koju će se taj smjer knjige zaodjenuti, stavlja se samim piscem na volju. Knjiga nesmije da ima izpod 4 niti preko 5 ŝtampanih arakah srednje osmine. Nagrada za svaki ŝtampani arak 30 stot. a. vr. Rukopisi neka se ŝalju na predsjednićtvu upravljajućega odbora matice ilirske u Zagrebu najkasnije do konca t. g. 1865.“

Pesmice.

Pevćev dom.

Kjer prijaznost srca greva
In duhtí ljubezni cvet,
Tam je pevcćev pravi svet,
Tam raduje se, prepeva!

Znamenje ljubezni.

Kadar zjutraj solnce izhaja,
Se naznanja s svitom zore,
Tak ljubezen prvo kaŝe
V licíh dvojni svit aurore.

Narobe pevec.

Dans vinjen jih po pet zarobi,
In zjutri trezen jih raztrobi,
Sam misli: „Jaz sam prav ŝkrjanec.“
Svet pravi pa: „o grd pijanec!“

Bob v steno.

Glej! Janko si sleme in streho razdira,
Da z lemeŝi kočo na voglih podpira.

Straŝna sanja.

Sluga: „Kaj, gospod, po postelji,
Vas nocoj je tak metalo?“
Gospod: „O enakopravnosti
Se mi je sanjalo!“

Priletnemu bedaku.

„Mladost norost“ — o zlata res resnica
Najljubŝa tvojih ust je govorica,
Pa časi tudi dobro bi zadela:
„Dorasla brada, pamet ne dozrela!“

Marsikteremu pesniku.

N. N. pesem nam dokaj popeva,
Ali bravec poleg omedleva;
Celō druge tvoje so bolezní,
Ne, kak toŝiŝ, rane le ljubezní!

G. Viŝećki.